

ADMINISZTRATÍV STÁTUSZAL NEM RENDELKEZŐ TELEPÜLÉSEK HELYI KÖZÖSSÉGKÉNT VALÓ MŰKÖDÉSÉNEK VIZSGÁLATA

THE ANALYSIS OF SETTLEMENTS WITHOUT ADMINISTRATIVE STATUS AS LOCAL COMMUNITY

BIRÓ A. ZOLTÁN

KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Csíkszereda
biroa_zoltan@yahoo.com

SÁROSI-BLÁGA ÁGNES

KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Csíkszereda
agnesblaga@gmail.com

FÜLÖP-SZÉKELY ANITA

Debreceni Egyetem, Magyarország/Parajd, Románia
annnnitaa@yahoo.co.uk

KOVÁCS OTTÍLIA-ENIKŐ

Kézdimárkosfalva, Románia
kovacsottyka@yahoo.com

NÉMA JUDIT-ESZTER

Debreceni Egyetem, Magyarország/Szováta, Románia
nemajuditeszter@gmail.com

SZÁSZ MÁRIA MAGDOLNA

Debreceni Egyetem, Magyarország/Csíkszereda, Románia
szaszmariam@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.59357/ProSciRural.2023.2.08>

Összefoglalás

A tanulmány az adminisztratív státusszal nem rendelkező települések körében folytatott egyéves csoportos DOMUS kutatási program szakmai eredményeit ismerteti. A helyszíni terepmunkára és interjúkra alapozó adatgyűjtési munka a székelyföldi térség 25 településére terjedt ki. A Kutatócsoport azt vizsgálta, hogy ezek a falvak milyen formában, milyen mértékben működnek még helyi közösségként,

mennyire jellemző a térségi településekre hagyományosan jellemző közösségi tudás megléte, miben áll ennek a közösségi tudásnak a mai funkciója, mennyire erős és milyen módon feje ki hatását a lokális identitás, milyen formális és informális helyi szervezeti keretek, kezdeményezések működnek még, milyen helyi események szerveződnek. Ez a kutatási program a térségminden hasonló településére kiterjedő korábbi adatgyűjtési munka (Bíró – Sárosi-Blága 2023) folytatásának tekinthető.

Kulcsszavak: székelyföldi falvak, periferizálódás, lokális folyamatok

Bevezetés

A 2023-as évben szervezett csoportos DOMUS kutatási programunk a saját adminisztratív jogkörrel nem rendelkező székelyföldi települések vizsgálatára irányult¹. A program keretében vizsgált tömbmagyar térségben 269 olyan rurális település van, amelynek lakossága magyar vagy magyar többségű, és amely nem rendelkezik községközpont státusszal, nincsen saját önkormányzata, ezért adminisztratív szempontból egy közeli nagyobb településnek van alárendelve. Ezeken a településeken az 1968-as romániai településbesorolási törvényt követően fokozatosan épültek le a helyi hivatalos intézményi keretek és helyi szolgáltatások (iskola, művelődési ház, orvosi rendelő, gyógyszerár, posta, kereskedelmi egységek és mások), elindult a lakosság elvándorlása, következőképpen fokozatosan csökkent a térségi településekre hagyományosan jellemző helyi informális közösségi szerveződések és események száma, illetve helyi társadalom működtető szerepe. Fontos hangsúlyozni azt is, hogy ezek a települések az 1968-as romániai központi átszervezést követően fokozatosan kimaradtak a település fejlesztés célzó beruházásokból és modernizációs programokból (közműhálózat fejlesztése, középületek felújítása vagy építése, gazdasági egységek telepítése vagy fejlesztése és mások). A nem községközpont települések helyzetével kapcsolatos közbeszédben – de a szakmai megközelítésekben is – az esetek többségében ma is elsősorban a demográfiai fogyás témaköre jelenik meg, illetve az alkalmi jelleggel előforduló, pozitív tartalmú rendezvények/események. Ezzel szemben a fokozatos periferizálódási folyamatba belekerült települések esetében a

¹ A tanulmány a 2023 folyamán lezajlott csoportos DOMUS Kutatási Program (Falusors – székelyföldi kistelepülések belülről nézve) Zárótanulmánya alapján készült. Témavezető Bíró A. Zoltán, munkatársak: Sárosi-Blága Ágnes, Szász Mária Magdolna, Néma Judit-Eszter, Fülöp-Székely Anita, Kovács Ottília-Enikő. A kutatás dokumentációja a KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja adattárában érhető el.

központi kérdés sokkal inkább az, hogy a szóban forgó települések milyen formában, milyen mértékben működnek még helyi közösségként? Mennyire jellemző a térségi településekre hagyományosan jellemző közösségi tudás megléte és miben áll annak a mai funkciója? Mennyire erős és milyen módon fejti ki hatását a lokális identitás? Milyen formális és informális helyi szervezeti keretek, kezdeményezések működnek még? Milyen helyi események szerveződnek? Melyek a települések napjainkban tapasztalható befele és kifelé irányuló megjelenítési módozatai?

A térségi nem községi központ települések körében az ebben a tanulmányban ismertetett csoportos DOMUS kutatást megelőzően, a 2021 – 2022-es év folyamán átfogó statisztikai jellegű információ- és adatgyűjtést és helyszíni terepmunkát szerveztünk, a kutatás eredményeit önálló kiadványban tettük közzé (Biró – Sárosi-Blága 2023). A leépülési folyamatok mennyiségi paraméterei igazolják a több szintű intézményi és szervezeti leépülési folyamatot. A továbblépést illetően szükségesnek mutatkozott olyan elemzés kezdeményezése és elvégzése, amely helyi léptékben, belső szemszögből közelíti meg ezt a jelenséget. A DOMUS csoportos kutatási program keretében helyi terepmunkára és a helyi szereplőkkel készített interjúsorozatra alapozva vizsgáltuk meg 25 nem községi központ település helyzetét, azt a kérdést, hogy milyen módon működnek még helyi közösségként ezek a települések, melyek a közösségként való működés helyi keretfeltételei, mintázatai, társadalmi funkciói, illetve a helyi elitek szemszögéből ezen a téren milyen hiányosságok és korlátok tapasztalhatók.

Kutatási programunk célja az volt, hogy a rendelkezésre álló hivatalos és szakmai leírásokból szerezhető adatszerű információkon túlmenően ismereteket szerezzünk olyan témakörökről mint:

- a nem községi központ települések helyi közösségként való működésének keretei
- a helyi közösségként való működés módozatai
- az informális szerveződések gyakorlata
- ezeknek az informális gyakorlatoknak a helyi társadalmi szerepe
- a lokális identitás konstruálásának alkalmi és tartalmi
- a szimbolikus térhasználat formális (hivatalos) és nem hivatalos helyi mintázatai
- a település kifelé irányuló pozicionálásával kapcsolatos kezdeményezések és megoldások
- a közösségként való működéssel kapcsolatos helyi interpretációk.

Mindez együttesen arra irányult, hogy megismerjük a periferezálódás folyamatában lévő települések esetében a közösségként való működés napjainkban tapasztalható jellemzőit. Ez a kutatás módszertani szempontból feltáró jellegű szakmai munka volt, amely megalapozhat egy sokkal szélesebb körű térségi kutatást ebben a témakörben. Tekintettel arra, hogy a nem községi központ települések helyzete a térségben ma nem jelenik meg sem közügyként, sem pedig fejlesztéspolitikai feladatként, a kutatás eredményeivel szeretnénk ráirányítani a térség fejlesztésében érdekelt szakmai, közéleti szereplők, döntéshozók figyelmét ennek a periferezálódási folyamatnak a fontosságára.

A kutatási program keretében 25 nem községi központ településen végeztünk helyszíni terepmunkát, és mélyinterjú formájában adatgyűjtést olyan helyi szereplőkkel, akiknek - nem hivatalos szemszögből! – rálátásuk van az egyes települések működésének belső folyamataira, az elmúlt három évtized helyi kezdeményezéseire, és ismerik a helyi közösség tagjainak a településre vonatkozó interpretációit is. A helyi szereplőkkel készített adatfelvételek tartalmi megtervezésében abból indultunk ki, hogy az interjúalanyoktól olyan közösségi jellegű helyi esemény beszámolóját, ismertetését kérjük, amely a beszélő meggyőződése szerint hasznos a település számára és amelyet a helyiek is fontosnak tartanak. Ez az esemény beszámoló kínált általános jellegű keretet mindazoknak a témáknak a megbeszélésére, amelyek vizsgálatára ebben a kutatásban törekedtünk. Az interjúk leírt anyaga többirányú részelemzésre is lehetőséget kínál, jelen tanulmány szakmai tapasztalataink és elemzéseink összefoglaló jellegű ismertetését tartalmazza. A kutatás szakmai eredményei jó kiindulási alapot kínálnak részletesebb helyi esettanulmányok készítésére és több települést átfogó, komplexebb kutatások számára is. Ugyanakkor lehetőség van arra, hogy a rendelkezésre álló eredmények alapján olyan fejlesztéspolitikai megközelítésekre és módszertani eljárásokra tegyünk javaslatot, amelyek hasznosíthatók lehetnek a települések periferezálódási folyamatainak mérséklésére vagy megfordítására.

Globális folyamatok, szakirodalmi kontextus

A ruralitás témaköre, összefüggésben a vidéki térségek felértékelődésének globális folyamatával (Ray 1998, Van der Ploeg et al. 2000, Murdoch 2000, Shucksmith 2010), az utóbbi 2-3 évtizedben került előtérbe a szakirodalmi és szakpolitikai anyagokban. Fejlesztéspolitikai szempontból a vidéki térségek átalakulásával kapcsolatos

megváltozott szemléletet új vidékfejlesztési paradigmának nevezik (OECD 2006, Van der Ploeg et al. 2015, Woods 2007, Almstedt et al. 2014). A változó rurális vidék globális és lokális folyamatait fókuszba helyező szakirodalmi szempontokat a székelvöldi térség kontextusában egy korábbi szakmai kiadványunkban részletesebben tárgyaltuk (Bíró és Sárosi-Blága 2023). Tanulmányunkban, részben erre alapozva, csupán röviden foglaljuk össze azokat a megközelítéseket, amelyek vidéki jellegű térségek esetében a belső társadalmi folyamatok követése és elemzése mellett a szélesebb körű (globális) folyamatok szakmai értelmezését is fontosnak tartják. Ezen megközelítések közé tartozik a ruralitás szakmai újra értelmezése (Boix et al. 2015), a vidék átalakulásának a korábbi változásoktól eltérő jellege (Thissen et al. 2021) illetve, a belső periferizálódás folyamata (Copus et al. 2017).

A témával foglalkozó szerzők között egyetértés van abban, hogy a vidéki térségek átalakulásának folyamatában egyaránt vannak pozitív és negatív komponensek. A pozitív folyamatok közé sorolható a ruralitás felértékelődése és ezzel párhuzamosan olyan témák előtérbe kerülése mint a környezeti értékek, az egészséges élelmiszerek iránti igény, a városról falura való költözés. Ezeknek a témáknak a köre egyre inkább bővül és egyre nagyobb szakmai érdeklődésnek örvend. Vidékfejlesztési, fejlesztéspolitikai megközelítésben olyan jelenségekkel van összefüggésben, mint például a ruralitás innovációs lehetőségei és azok kihasználása (Eder 2019, Eder – Tripl 2019), ruralitás háttérű vállalkozások számának növekedése és ennek fontossága (Mayer 2020, Phills et al. 2008), az endogén adottságokra alapozó fejlesztés szemlélete és gyakorlata (Van der Ploeg – Long 1994, Van der Ploeg et al. 2000, Shucksmith 2010), a vidékkép változása és ennek következményei (Mormont 1987; Kovách 2007).

A vidéki térségek átalakulásának negatív folyamatai között említhető az a tény, hogy sok esetben a vidéki térségek több települése továbbra is nehéz (városokhoz, vagy más településekhez képest nehezebb) helyzetben van, marginalizált. Tehát azt lehet mondani, hogy fokozódnak a települések közti és az egyes településeken belüli tagolódási, polarizálódási folyamatok. Ugyanakkor kedvezőtlen irányú változásnak tekinthető az is, hogy a globális individualizálódási, differenciálódási folyamatok hatása és felerősödése jelentős mértékben átalakíthatja a lokális közösségek helyi közösségekként való működését.

A továbbiakban olyan szakmai szempontokat jelzünk röviden, amelyek a fentiekben felvázolt megközelítésben, az általunk elemzett térség, illetve a kutatás témája szempontjából, elméleti és módszertani vonatkozásban is segítik a kutatási eredmények

értelmezését. Az egyik ilyen szempont a *ruralitás szakmai újraértelmezése* (Boix et al. 2015). Ezzel kapcsolatban fontos kiemelni azt, hogy a rurális kontextus ma már sokkal többet jelent, mint földrajzi hely és lakosságszám. A ruralitás meghatározásakor relevánsak olyan szempontok is, mint a várostól való távolság, elérhető munkalehetőségek, és népsűrűség. A vidéki területek gazdasága általában kevésbé sokszínű, és kevesebb képzett munkaerőt igényel. Rossz tervezés esetén ez stagnáláshoz, munkanélküliséghez és szegénységhez vezethet. Ennek elkerülése vagy mérsékelése érdekében szükséges a ruralitás újradefiniálása, figyelembe véve a vidéki közösségek sajátos jellemzőit, az egyedi értékeket és lehetőségeket. Az infrastrukturális fejlesztések és az információs technológia előrehaladása néhány vidéki területen városias körülményeket teremt, bár ez a várostól való távolságok függvényében változó lehet. Azt is fontos hangsúlyozni, hogy a vidéki területek társadalmilag és kulturálisan már nem teljesen elszigeteltek. A ruralitás újraértelmezése során figyelembe vehetjük továbbá a városról falura költözés jelenségét, amely új városi lakosságot vonzhat és városi hatást gyakorolhat. Egyre több szakértő tekint a vidéki világra az innováció alternatív helyszínéneként. Ezenkívül a helyi foglalkozási készségek, például a földművelés és a helyi hagyományok, az elmúlt években ismét hangsúlyosabbak lettek. Egy másik fontos tényező, amit a ruralitás szakmai újraértelmezése magába foglal az, hogy a vidéki területeken szorosabb közösségi kapcsolatok és szolidaritás jellemzőek, míg a városokban inkább távolabb állnak egymástól az emberek. A vidéki területeken az informális közösségi döntéshozatalt és az önfenntartást értékeli, míg a városokban szakértőkre támaszkodnak. A hagyományos értékek, mint a kemény munka és a takarékoság, a vidéken továbbra is népszerűek. A „vidéki kultúra” az eszmék, érzések és értékek mintázatait jelenti, amelyek hatással vannak az egyének identitására, és befolyásolják a tanulást és a tanulási környezetet. Ennek megfelelően a rurális területeken a tanulás térbeli és kulturális kontextusa újszerű értelmezést igényel.

Összességében a ruralitás szakmai újraértelmezése a vidéki területet a városhoz képest nem tekinti alárendeltnek, hanem egyszerűen csak másnak. A megközelítés ösztönzést és szakmai támogatást jelent a vidéki települések számára, és újrapozicionálja a vidéki területek társadalmi folyamatainak kutatását és értelmezését. Az olyan megközelítéseket támogatja, amelyek az egyszerű statisztikákon túlmenően figyelmet fordítanak a helyi közösségek működésére, az informális kapcsolatok szerepére, a helyi identitásra és a közösségi tudásra (Boix et al. 2015).

Egy másik szakirodalmi megközelítés, amely elméleti és módszertani vonatkozásban is segíti a kutatási eredményeink értelmezését, a *vidék átalakulásának a*

korábbi változásoktól eltérő jellege (Thissen et al. 2021). Ezzel kapcsolatban fontosnak tartjuk kiemelni azt, hogy rurális települések esetében olyan változási folyamatok indultak be, amelyek működési modelljeiket és eredményeiket tekintve eltérnek a korábban jellemző változási folyamatoktól (Woods, 2007; McCarthy, 2008, Thissen et al. 2021). A modernizáció címszó alatt, szakpolitikai és fejlesztéspolitikai értelemben a szakértők ezt többnyire pozitív folyamatként értelmezik, de amennyiben közelebbről vizsgáljuk a változási folyamatok helyi közösségekre gyakorolt hatását, számos negatív tényezőt is fontos megemlíteni. A korábbi időszakra jellemző változási folyamatok helyett (mellett) – lakosság csökkenése, elöregedés, infrastrukturális beruházások, falukép változása, városról falura költözés jelensége – más jellegű változási folyamatokat figyelhetünk meg (Koolhaas, 2017). Ilyenek a többnyire a statisztikai mutatók szintjén nem látszó folyamatok, a fokozódó differenciálódások az életvezetési modellekben, illetve az azokhoz kapcsolódó értékekben, tudásokban, ideológiákban, magatartásokban. A szakértők szerint a mai változási folyamat nem csak közösség/lokális léptékű, a belső differenciálódási folyamat a nagy népességgel rendelkező, erős közösségként működő településeken is jelentkezik/jelentkezhet, és összefüggésben van a globalizációs és az urbanizációhoz kapcsolható hatásokkal (a térbeli mobilitás megnövekedése és a virtuális tér nagyon gazdag információkínáló, aminek a hatása minden családot és személyt elér) (Tordoir et al., 2015).

Összességében a vidék átalakulásának a korábbi változásoktól eltérő jellegével foglalkozó szakmai szempontok arra hívják fel a figyelmet, hogy a települések vizsgálatában úgy lehetséges egy reális helyzetkép kialakítása, ha a statisztikai mutatók elemzése mellett figyelmet fordítunk a lokális közösségek működési módjaira is, tehát arra, hogy hogyan élnek az emberek, és milyen módon működik/nem működik a lokális közösség?

A harmadik szakirodalmi szempont, amit a kutatási eredményeink értelmezésében fontosnak tartottunk, a *belső perifériák* kialakulására való figyelés, a periferezálódás új formái (Copus et al. 2017). Ezzel kapcsolatban fontosnak tartjuk kiemelni azt, hogy az urbanizáció új hullámának eredményeként növekedtek a területi egyenlőtlenségek a központi és periférikus régiók, a gazdag és szegény falvak, valamint a falvakon belüli különböző mobilitási szintekkel rendelkező emberek között. A vidék és város közötti különbségek már nem csak földrajzi jellemzők határozzák meg, hanem az urbanizált emberek tapasztalatain és észlelésén alapuló szociokulturális konstrukciók is. A belső perifériák kevésbé vizsgált vidéki területek és kialakulásuk folyamata

kevésbé ismert. Az ilyen területekre vonatkozó politikai beavatkozás példái is kevésbé gyakoriak. Az információs és kommunikációs technológiák fejlődésével a tér és távolság fogalma jelentősen átalakult. A társadalmi-gazdasági és politikai kapcsolatok hiányát és a kapcsolati „távolságot” most már a fejlődés egyik fő akadályának tekintik, amely nem feltétlenül kötődik a földrajzi elhelyezkedéshez. Copus (2017) három belső perifériát különböztet meg: az alacsony gazdasági potenciállal rendelkező területeket, azokat a területeket, ahol gyenge az általános érdekű szolgáltatásokhoz való hozzáférés, például távolság vagy technológiai korlátok miatt, illetve területek, amelyek alacsony szintű társadalmi-gazdasági teljesítményt mutatnak.

Láthatjuk, hogy a „kirekesztettség” új formái többfélék lehetnek, és nem csak külső tényezők okozzák, hanem a helyi közösségek működési módja, helyi erőforrások hasznosítása, humán erőforrás gazdálkodásának helyi vagy térségi mintázatai is hozzájárulhatnak. Ennek megértéséhez komplex, helyi részvételen alapuló elemzésre van szükség.

A röviden felvázolt globális trend a székelyföldi térségben is jelentkezik, amely egy tömbmagyar térség, amelynek társadalma meghatározó mértékben rurális jellegű. Kutatási programunkkal rá szeretnénk irányítani a figyelmet az új típusú változásokra, azáltal, hogy vizsgáljuk a periferezálódás folyamatában lévő települések esetében a közösségként való működés jellemző

Térségi kontextus

A székelyföldi térségben a települések közösségként való működését a romániai rendszerváltást követő három évtizedben meghatározó/befolyásoló társadalmi folyamatokat egy korábbi kiadványunkban részletesen ismertettük (Bíró és Sárosi-Blága 2023). Jelen tanulmányban a KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja által végzett térségi kutatások és a hivatkozott kiadvány alapján ismertetjük az elvégzett kutatás és az eredmények elemzése szempontjából releváns folyamatok fontosabb jellemzőit: a tagolódási (polarizációs) folyamatok, illetve a lokális közösséget erősítő, közösségépítő kezdeményezések és folyamatok. Ezeknek a folyamatoknak a rövid ismertetése igazodik a szakirodalmi részben felvázolt szempontokhoz. Pontosabban ahhoz a szakirodalmi anyagok tanulmányozása alapján tett megállapításhoz, hogy a vidéki térségek átalakulási folyamatának egyaránt vannak pozitív és negatív komponensei. A székelyföldi térségben elvégzett kutatások hasonló tendenciákra hívják fel a figyelmet a tagolódási és az integrációs folyamatok kapcsán.

a. Tagolódási (polarizációs) folyamatok

A székelyföldi térségben a települések közötti tagolódást az elmúlt három évtizedben 8 fontosabb társadalomtörténeti folyamat és a kapcsolódó változások és sajátosságok határozzák meg. Az alábbiakban ennek a 8 folyamatnak a sajátosságait és a hatásait foglaljuk össze röviden.

- Első körben fontos megemlíteni az 1989-es romániai rendszerváltást követő időszakot, amikor lehetővé vált, hogy települések önálló adminisztratív jogkört szerezzenek. Ez a folyamat elsősorban olyan településeket érintett, amelyek korábban, az 1968-as országos területi átrendezéskor elvesztették adminisztratív önállóságukat. Az önállósodás lehetősége hozzájárult a települések identitásának rehabilitációjához és a társadalmi kohézió erősítéséhez. Az önállósodási hullám azonban idővel lecsökkent, így a nagyobb települések stabilizálódtak, a kisebb települések pedig maradtak a függő helyzetben. Az önállósodási folyamat a községközpont településeken más fejlődési pályát eredményezett, mint a nem községközpont településeken, ami a periferezálódást támogatja. Az önállósodási igény csökkenése a helyi fejlesztést támogató endogén tényezők leépüléséhez vezet, ezért azt a következtetést lehet megfogalmazni, hogy az önállóság fenntartása fontos tényezője a helyi közösségek működésének és fejlődésének.
- Az 1968-as adminisztratív átalakítást követően a székelyföldi térségben elterjedt az a fejlesztési gyakorlat és szemlélet, miszerint csak a központi településeket „kell” fejleszteni, a többi település pedig közvetlenül fejlődik ezáltal. Az 1989-es rendszerváltás után elindult egy ellenkező folyamat, ahol a települések helyzetére és identitására nagyobb figyelmet fordítottak, és helyi közösségi programokat támogattak. Azonban a beruházások jellegének változásával a kistelepülések fontossága is csökkent. A központi települések fejlesztése most már elsődleges prioritás, és ez a gyakorlat politikailag és társadalmilag is támogatott, ami a kistelepülések további periferezálódását eredményezi.
- Az 1989-es romániai rendszerváltás után a székelyföldi térség településein sok bottom-up típusú kezdeményezés valósult meg, amelyek hozzájárultak a lokális identitás, a társadalmi kohéziót és közösségi tudás erősítéséhez. Ezek a kezdeményezések általában helyi erőforrásokra támaszkodtak. Azon-

ban az utóbbi két évtizedben a kisebb településeken csökkent vagy teljesen megszűnt ezeknek a kezdeményezéseknek a dinamikája, ami a periferezáció jele. Ennek hátterében több tényező is áll, köztük a lakosságszám csökkenése és a helyi intézmények szerepének leépülése. Az térségben hiányzik egy olyan koncepció vagy program, amely a bottom-up folyamat fenntartására vagy erősítésére irányulna, illetve hiányoznak a közösségfejlesztési szakemberek és képzések is.

- A rurális települések fejlesztése során alkalmazott hivatalos fejlesztéspolitikai szemlélet és gyakorlat implicit módon támogatja a székelyföldi települések szétfejlődését. Ennek oka, hogy a nagy beruházások és projektek dominálnak a fejlesztéspolitikában, és a kis léptékű, helyi programok kevés figyelmet kapnak. Emellett a fejlesztési projekteket tervező szakemberek gyakran egy vagy két különleges értéket emelnek ki a településeken, ami a kistelepülések szempontjából hátrányt jelent. A fejlesztési források így a községközpontokban koncentrálnak, és a kistelepüléseknek kevesebb esélyük van forrásokhoz jutni. A politikai patronázs hálózatok szintén a községközpont településekhez kapcsolódnak, így a kistelepülések gyakran kiszorulnak a politikai döntéshozatalból, vagy csak formális szerepet kapnak benne.
- A nem községközpont településeken a helyi intézmények fokozatos leépülése fontos trend a települések periferezálódási folyamatában. Ezeknek az intézményeknek a fennmaradása és működése azért fontos, mert nemcsak szolgáltatásokat biztosítanak, hanem meghatározzák a helyi kapcsolatrendszer kialakulását, a társadalmi normákat és a közösségi tudás termelését. Az intézmények vezetői kulcsfontosságú szerepet töltenek be a helyi identitás kialakításában és fenntartásában. Az intézmények megszűnése nemcsak a szolgáltatások hiányát eredményezi (ami önmagában is egy jelentős korlát), hanem a lokális társadalom működésében egy fontos dimenzió eltűnését, ami gyengíti a lokalitások működését.
- A nem községközpont településeken hiányzik az intézményes ösztönző hátter az arculatépítéshez és a hírnév menedzsmenethez, mely a községközpontokban sokféle formában megjelenik (weblapok, blogok, közösségi média, településcímerek, saját kiadványok, tévéműsorok stb.). Ennek következtében a nem községközpont településeken az ilyen gyakorlat csak részleges vagy

teljes mértékben hiányzik, és a helyi kezdeményezések általában személyes ambíciókra alapozódnak. Ezenkívül a digitális közösségépítés tematizációs kínálata a közszékhelypontokban gazdagabb és hatékonyabb, így a különbség az arculatépítési gyakorlatban egyre nő.

- A nem közszékhelypont települések periferizálódásának szemléletes jele az, hogy a térségben az intézményes és igényes kultúraterjesztés egyre inkább a nagyobb településekre koncentrálódik, a kisebb települések egyre jobban kiesnek ebből a körből. Jellemző példa erre a színházak, táncgyűttesek látogatása, az ismeretterjesztési vagy könyvbemutató programok és egyéb kulturális események szervezése, neves személyiségekkel találkozók szervezése. Ennek nyilván megvannak a kézenfekvő magyarázatai is (fogadó felületek hiánya, az érdeklődő közönség alacsony létszáma stb.), az azonban jelzésértékű, hogy ilyen jellegű akciók, programok nagyobb mennyiségben nem is készülnek, ilyen jellegű támogatási források nincsenek. Ez a jelenség is trendszerű folyamatnak tekinthető, a rendszerváltást követő első évtizedben az ilyen programok száma a kis és közepes településeken jóval nagyobb volt.
- Nem utolsó sorban említést érdemel a város-vidék együttműködés hiánya, mint olyan tényező, amely hozzájárul a városok vonáskörzetében lévő települések periferizálódásához. A székelyföldi városok fejlődése (méretüktől, adminisztratív besorolásuktól függően) eltérően alakult az elmúlt három évtized során, az azonban közös elem minden város esetében, hogy jelentős mértékben profitálnak a vonáskörzetükben lévő rurális településekből (munkaerő, fogyasztás, tanulás, szabadidő eltöltés stb.), cserébe azonban semmit nem adnak a rurális településeknek, nem alakulnak támogatási vagy együttműködési programok. Miközben a rurális településekhez képest a városok jelentős mértékű gazdasági, kapcsolati és humán erőforrás tökélt halmozta fel. A trend ebben az esetben az urbanus-rurális különbségek növekedése, és ebben a nem közszékhelypont települések a nagyobb vesztesékek.

A nem közszékhelypont települések periferizálódási trendjeinek bemutatott listája hosszú és összetett, és sok tényező és folyamat játszik szerepet benne. Ezek a trendek kölcsönösen erősíthetik egymást, és megfigyelhető a negatív hatások közötti szinergiája. Továbbá a nem közszékhelypont településeken a helyi közösségként való működés gyakorlata folyamatosan csökken, ami különösen jellemző a székelyföldi térség-

ben, ahol a rurális települések többségben vannak. Ennek ellenére vannak pozitív jellegű folyamatok is, de a negatív tendenciák erősek és növekednek. Mindez a szakmai vizsgálatok és kutatások szükségességére hívja fel a figyelmet.

b. Lokális közösséget erősítő, közösségépítő kezdeményezések és folyamatok a térségben

A székelyföldi térségben az előző fejezetben felsorolt negatív folyamatok mellett olyan kezdeményezések is megfigyelhetők, amelyek a nem községi központ településeken a helyi közösségek működésének fenntartását vagy erősítését célozzák. Ezeknek a kezdeményezéseknek a számbavétele több szempontból fontos, mivel segít megérteni az előzőekben ismertetett negatív hatások tényleges mértékét, és lehetőséget teremt a pozitív hatások fokozására. Ezek a kezdeményezések alapját képezhetik jövőbeli szakpolitikáknak és támogatásoknak a települések periferizálódásának ellensúlyozására. Az eddigi kutatási eredmények (Biró és Magyar 2014, Biró, Gyetvai és Magyar 2015, 2016, Biró – Laczkó-Albert – Sárosi-Blága 2019) alapján megállapítható, hogy az ilyen kezdeményezések a helyi közösségek igényeire és erőforrásaira támaszkodnak, és bár egykor sokkal inkább irányítottak és intézményesek voltak, most sokkal inkább helyi, alkalmi kezdeményezéseknek tekinthetők. Ez utóbbiak segítenek megőrizni a közösségi működést, bár fenntartásuk időigényes és költséges lehet. A helyi kezdeményezések és azok jelentőségének jobb megértéséhez további kutatásokra van szükség.

A közösségépítő, közösségerősítő helyi kezdeményezések két csoportba sorolhatók annak függvényében, hogy az ösztönzés, a kezdeményezés a településen kívüli intézményi vagy egyéb szereplőhöz köthető-e (top-down típusú kezdeményezések) vagy pedig kifejezetten helyi közösségi kezdeményezésnek tekinthetők (bottom-up kezdeményezések).

b.1. Top-down típusú kezdeményezések

A nem községi központ településeken több olyan kezdeményezés és szerveződés figyelhető meg, amely segíti a helyi közösségek működését és fenntartását. Ezek közé tartoznak a következők: kistérségi társulások létrehozása (Biró et al 2004), helyi termékeket népszerűsítő programok, helyi szövetkezeti jellegű társulások kialakítása,

testvértelepülési kapcsolatok kialakítása és működtetése, óvodaépítési programok megvalósítása, egyházi kezdeményezések, a székelyföldi térségben működő médiákban a nem közszéközpont telepölések helyzetének, értékeinek, fejlesztési programjainak és rendezvényeinek nyilvános tematizációja. Azonban a közszéközpontokhoz képest a nem közszéközpont telepöléseken kevésbé fejlesztik az ilyen intézkedéseket és kezdeményezéseket, ami periferizációhoz vezethet. Az önkormányzati fejlesztési társulások működésére is az jellemző, hogy általában kevésbé figyelnek a kis telepölésekre és a helyi közösségekre.

b.2.Bottom-up típusú kezdeményezések

Mivel jellemző, hogy a nem közszéközpont telepölések periferizálódnak (kiszorúlnak a központi telepölések közösségi és gazdasági életéből), a helyi közösségek erősítéséhez és a periferizálódás mérsékléséhez sokféle kezdeményezésre van szükség. A periferizálódás és helyi közösségek erősítése kapcsán megfigyelhető néhány fontos elem:

- Lokális közösségi események, ünnepek és szerveződések számos telepölésen fontos szerepet játszanak a helyi identitás és a közösségek erősítésében. Ezek az események informális csoportok és hálózatok kezdeményezésével valósulnak meg, és mutatják a lokális közösségek működésének mértékét és vitalitását (Bodó 2000, 2021, Bodó és Biró 2017).
- Az egyházi háttérű bottom-up kezdeményezések is lényegesek, és általában az jellemző, hogy a pap/lelkész vagy lelkészházaspár jelenléte és tevékenysége határozza meg a tevékenység típusát. Ezek az egyházi közösségek olyan tevékenységeket végeznek, mint lelkigondozás, karitatív munka, oktatás vagy gazdasági tevékenység. Az egyházi tevékenységek mértéke változó az egyes telepöléseken. A közszéközpontokban jóval intenzívebb mint a kisméretű, nem közszéközpont telepöléseken, de az utóbbiak esetében is szinte minden egyházközségben volt vagy van ilyen jellegű kezdeményezés.
- Az egyházi tanácsoknak/presbitériumoknak fontos szerepe van a lokálisban, és mint intézményi forma, inspirációt nyújthat a rurális telepölések újrapozicionálásához szükséges szakpolitikai elgondolások számára.
- A közösségi gazdálkodás helyi intézménye, például a közbirtokosság, meghatározó a lokális működésében. Ennek hatása a telepölésen belüli

közösségi tulajdon és közösségi tudás kialakításában nyilvánul meg, és rendkívül összetett (Biró és Tamás 2021, Sárosi-Blága 2021).

- Hivatalos civil szerveződések a nem községi központ településeken kevésbé jelentősek, gyakrabban a községi központokhoz kapcsolódnak, de lehetőséget kínálnak a közösségszervezésre.
- Az innovatív agrárkezdemenyyezések, például a gombatermesztés vagy sajt készítés, új lehetőségeket nyújthatnak a helyi gazdaság és közösségek számára, és hozzájárulhatnak a periferizálódás mérsékléséhez (Biró – Magyar 2013, 2017, 2018).
- Az egyre gyakoribb közösségi médiafelületek szerveződése lehetőséget kínál a digitális közösségépítésre és az elszigeteltség ellensúlyozására, de még kevés ismeret áll rendelkezésre erről a területről.

Összegzésként megállapítható, hogy a periferizálódás tendenciái folyamatosan érvényesülnek a nem községi központ településeken, míg a pozitív kezdenyyezések szigetszerűen és alkalmi jelleggel jelennek meg. A közösségi események, egyházi kezdenyyezések, közösségi gazdálkodás és innovatív vállalkozások mind fontos szerepet játszhatnak a helyi közösségek megerősítésében és a periferizálódás mérséklésében.

Elemzés: események és szerepek

Az interjúk keretében külön hangsúlyt fektettünk arra, hogy az alanyok részletebben is bemutassanak egy-egy általuk fontosnak, értékesnek tartott eseményt. Ezek a bemutatások egyrészt rávilágítanak a helyi eliteknek a közösség működtetésével kapcsolatos koncepcióira és értelmezéseire, másrészt pedig rálátást kínálnak az események működési módjára és helyi társadalmi funkciójára. A helyi események kezdenyyezése, szervezése és lebonyolítása – nagyon kevés kivételtől eltekintve – helyi elitszerepekhez kötődik, vagy olyan helyi intézményi szervezetekhez, amelyek működését egy helyi személy határozza meg. A tereptapasztalat és az interjúk elemzése arra enged következtetni, hogy ezeken a *kistelepüléseken az esemény és a szervező elitpozíció összekapcsolódásának módja és mértéke határozza meg alapvetően az „eredményt”*, vagyis nem csupán a létrejött eseményt, hanem annak közösségi funkcióját is. Ez lényeges eltérést jelez a térségi rurális települések társadalomtörténetileg kialakult, úgynevezett hagyományos esemény működési modelljétől, de különbözik a nagyobb és községi központ településekre napjainkban jellemző események

működésétől is. Azzal a feltételezéssel élhetünk, hogy a nem közszékhelypont kistéle-
pülések esetében a helyi közösségi események szervezési/működési módja egyik
jelzője/mutatója lehet annak a periferizálódási folyamatnak, amelynek kulcskérdése
az, – a térségben folytatott korábbi kutatásaink szerint – hogy a szóban forgó telepü-
lések milyen módon és milyen mértékben működnek lokális közösségként. A követ-
kezőkben a helyi események szervezésével és működésével kapcsolatos, a kutatási
program során szerzett tapasztalatokat foglaljuk össze.

1. Eseménycentrikusság és sokféleség

Az interjúalanyok a helyi társadalom működésének pozitív példáit elsősorban
közösségi események megszervezéséhez, lebonyolításához kötik. A helyi közösségi
eseményekben látják annak bizonyítékát, hogy a kistéleplések helyi közösségei
úgy mond „még működnek”, ha nem is a kívánt mértékben vagy a kívánt módon. A
felidézett vagy részletesen ismertetett helyi közösségi események sokfélék. Bár a külső
szemlélő a formai vagy a tartalmi jegyek alapján látszólag könnyen csoportosíthatja a
felsorolt eseményeket, valójában nincsen két egyforma. Nem csupán a helyi adott-
ságok, keretfeltételek teszik egyedivé az egyes eseményeket, hanem a szervezők egyedi
megoldásainak sorozata, a helyi közösség sokféle részvételi formája, illetve nem utolsó
sorban az eseményre irányuló interpretációk is. Az egyediesítő komponensek halmaza
pedig végső soron az eseménynek a helyi közösségben játszott szerepét egyediesíti.
Ennek eredménye az, hogy a formai és tartalmi szempontból azonosnak mutatkozó,
egyházi vagy iskolai keretben szervezett foglalkozás településenként más és más
funkciót tölt be. Egy iskolás gyerekekkel szervezett kulturális műsornak, egy lelkes
által helyi fiatalok számára szervezett foglalkozásnak, egy kopjafa avató ünnepnek, egy
rózsafüzér imádkozó csoportnak, egy helyi fiatalok által szervezett szüreti bálnak, a
közbirtokosság egy helyi támogató programjának a lokális közösségi funkcióját nem
vagy nem mindig lehet a rendezvény tartalmából, formai jegyeiből levezetni. Alapo-
sabb, endogén szempontokat feltáró megközelítésre van szükség ahhoz, hogy kör-
vonalazható legyen egy esemény közösségműködtető funkciója. Egy esemény – mondjuk
egy utcában vagy falurészben szerveződő rózsafüzér imádkozó csoport működése
egyik település esetében lehet próbálkozó jellegű közösségszervezési kísérlet, másik
település esetében lehet a vallásgyakorlás helyi rendszerének integráns része, lehet
markáns egyedi informális szerepépítési kísérlet, de egy további település esetében

lehet akár a településen belüli belső tagolódás, az utca- vagy településrész identitás markáns kifejeződése is. A formai és/vagy tartalmi szempontból azonosnak, hasonló-nak mutató események egy-egy település esetében nagyon eltérő módon és eltérő mértékben vállalhatnak szerepet a lakosság közösségként való működésében.

2. Intézményi háttér és az események lokálissá tétele

A kistélepüléseken szervezett közösségi események mögött mindig áll valamilyen intézményi keret, akár tényleges szerepvállalás formájában, akár csak intézményre való hivatkozás formájában. A szervezést vállaló helyi elitek mindig utalnak rá – akár explicit, akár implicit módon – , hogy az általuk szervezett eseménynek személyükön túlmutató háttére is van. Ez az intézményes háttér lehet ténylegesen létező intézményi keret (iskola, egyház, művelődési ház, helyi egyesület, de lehet csak olyan informális helyi szerveződés is, mint a kortárscsoport, egy utca, azonos társadalmi státuszúak csoportja stb.), de lehet csak épület vagy kiemelt helyszín, lehet csak intézményi névhasználat, intézményi eszközök használata stb. *Az intézményes háttér vagy az arra való hivatkozás lokális léptékű legitimitást ad a kezdeményező személynek, a résztvevőknek, magának a megszervezett eseménynek, illetve az eseménnyel kapcsolatos értékelésnek vagy interpretációknak.* A lokális léptékű legitimitás nyílt vagy utalásos megjelenítése a külső szemlélő számára akár felelegesnek is tűnhet, hiszen nyilvánvaló, hogy a szóban forgó esemény az adott településen zajlik, ahhoz tartozik. A lokalitáshoz tartozás megjelenítése azt emeli ki, hogy „ez az esemény a miénk”, „ezt az eseményt mi szerveztük”, „ez az esemény mi magunk vagyunk”. A lokalitáshoz tartozás kiemelésével (ez tulajdonképpen az eseménnyel való azonosulás kifejeződése) az esemény – színekdochés jellegű rész-egész alapon – a település létezését, működését pozicionálja, annál hangsúlyosabban, minél egyértelműbb és erősebb az esemény településhez való tartozásának a megjelenítése. Természetesen az sem mindegy, hogy az esemény településhez való tartozását csak az elit hangsúlyozza-e vagy a résztvevők kisebb-nagyobb része. Ez a mozzanat egyik jellegzetes példája annak ahogyan egy esemény közösségi funkciója a gyakorlatban működik.

Esetenként előfordulhat az is, hogy az eseményt a községközpont intézménye (pl. polgármesteri hivatal) szervezi, az interjúalanyok szövegében azonban ritkán fordul elő ilyen említés, legfeljebb abban a formában, hogy a helyiek által szervezett eseményt a községközpont hivatal támogatta. (Külön elemzés tárgyát képezheti, hogy külső

kezdeményezés esetén az esemény lokális funkciója hogyan alakul és helyi kontextusban hogyan értelmeződik.) Az interjúszövegek alapján egyértelműnek tűnik, hogy sok esetben a lokális léptékű legitimitásra vonatkozó kijelentés vagy utalás csupán formális, a hivatkozott helyi intézményi keret szerepe korántsem olyan jelentős mint ahogyan azt jelzik, és ezzel szemben a szervező személy szerepe a sokkal meghatározóbb. Előfordul, hogy a szervező személy kijelenti, hogy „én szerveztem”, „én dolgoztam”, de ilyen esetben sem feledkezik meg arról, hogy tevékenységét helyi formális vagy informális keretre való hivatkozással vagy utalással legitimálja.

Az események lokálissá tételének ezt a gyakorlatát megítélésünk szerint napjainkban kétféle tényező éltetheti. Egyfelől az a tradicionális beállítódás miszerint csak az számít helyinek ami mögött valamilyen helyi közösségi tartalom van. Másfelől pedig a szervező személyek részéről a lokális, a közösség érdekeit föl vállaló elitszerep építésének vagy működtetésének igénye. Érdekes ezen a ponton megjegyeznünk, hogy a községközpontok eseményszervezési gyakorlatában (kevés kivételtől eltekintve) a polgármesteri hivatal vagy a polgármester vezető pozíciója adja a legitimitást, illetve megjelennek az esemény lebonyolításában a külső szolgáltatók is, akik behozzák az eseményszervezésbe a szakmai legitimitást. Ez az esemény közösségi funkciója tekintetében más irányba vezet, mint a kistelepülések eseményszervezési gyakorlata. Kutatásunk eredményei azt jelzik, hogy a nem községközpont településeken a helyi események sajátként való megjelentése, illetve ennek révén a lokalitás egészének implicit prezentációja, illetve az erre irányuló törekvés a jellemző. A helyi elitek oldalán ez a törekvés és gyakorlat egyértelmű, a hasonló irányultságú közösségi léptékű viszonyulás tekintetében is több példa van, de ennek vizsgálata részletesebb helyi léptékű kutatást igényelne.

3. Holisztikus jelleg és képviseleti funkció

Az események hangsúlyozott egyedisége, még pontosabban az egyediségre való törekvés mögött tapasztalataink szerint egy figyelmet érdemlő belső funkcióváltozás áll. Ha a néprajzi vagy társadalomtörténeti szakmai anyagot vesszük alapul – ebben megerősítenek az 1989 után terepen szerzett személyes tapasztalatok is – akkor azt a következtetést fogalmazhatjuk meg, hogy a helyi események közösségműködtetési funkciója rendszerint a lokalitás egy-egy részterületéhez kapcsolódott. Így többek között a naptári év egy-egy sajátos dátumához vagy időszakához, a helyi közösség egyik vagy

másik társadalmi csoportjához, a közösségi élet szerveződésének egyik vagy másik kifejeződési formájához. Ez a belső tagolódás meghatározta az esemény formáját, tartalmát, a részvétel mértékét és módozatát, nem utolsósorban az eseményre vonatkozó közösségi interpretációk alakulását. A közösségi élet és a lokális identitás szerveződésének ez a belső tagolódása tulajdonképpen a helyi társadalom szerkezetének és működési modelljének a következménye, illetve újratermelődése. A nem községközpont helyzetben lévő falvak mai eseményeinek elemzése során ettől eltérő gyakorlatot tapasztalhatunk. Egyfelől azt látjuk, hogy az események száma csökken, illetve a helyi közösség tagjainak részvétele is csökken. *A lényeges változást azonban nem a számbeli vagy méretbeli csökkenés jelzi, hanem sokkal inkább az, hogy a megszervezett események már nem egy részterületre vonatkoznak (illetve egyre ritkábban és egyre kevésbé vonatkoznak egy-egy részterületre), nem egy részfunkciót töltenek be a lokális keretében, hanem egyre inkább (tendenciaszerűen) holisztikussá válnak.* Az eseményekből fokozatosan kimarad a korábbi változatokra jellemző rész-tartalom, és az esemény növekvő mértékben a helyi közösség egészét, létezését, működését reprezentáló „nagy” alkalommá válik, az egész közösségre vonatkozó képviseleti funkciót vállalja fel. Érdeemes kiemelni, hogy a helyi közösségen belüli interpretációk is ebbe az irányba mozdulnak el, azt tartják sikernek, érdemnek, eredménynek, hogy a „lám-lám, a közösség egésze működik”. Ha az eseménnyel kapcsolatban médiaanyag jelenik meg, akkor az egyértelműen csak ezt a holisztikus, képviseleti tartalmat emeli ki. *Ezzel a változással az esemény közösségépítő funkciója csökken, egy szinekdochés viszony keretben a Rész (az esemény) az Egész (a lokális) képviseletében jelenik meg.* Kivételt ez alól többnyire az egyházi jellegű ünnepi események képviselnek, de ezek körében is a helyi búcsú megszerveződése már a képviseleti funkció irányába mozdul el, akárcsak a március 15.-i ünnep vagy a falunap (ahol van ilyen). A holisztikus jelleg és a képviseleti funkció előtérbe kerülése nem csupán egy latens változás eredménye, hanem egyfajta öngerjesztő folyamat is abban az értelemben, hogy az ismétlődő események körében a képviseleti szerep interpretációja hat az újabb események szervezésére, tartalmára, és ez a képviseleti modellt hordozó alkotóelemek további előtérbe kerülésének kedvez. A változást természetesen objektív tényezők is erősítik, hiszen kistélepülésen a helyi adottságok és erőforrások egyre kevesebb, korábban részfunkcióban működő esemény megszervezését teszik lehetővé, és logikusan kerül elő az az érv, hogy *„ha kevesebbet tudunk szervezni, akkor azt csináljuk meg jobban, az legalább legyen nagyobb, fogja át a teljes települést, szólítson meg mindenkit”.* A változási folyamatot illetően

szabályként rögzíthetjük, hogy minél nagyobbá válik egy lokális esemény, annál inkább csökken a közösség belső szerkezeti egységeihez kapcsolódó közösségépítő szerepe, a növekvő képviseleti funkció pedig annál inkább háttérbe szorítja a tényleges közösségépítő szereppel rendelkező többi (kisebb) eseményt. (Ez a trend a községközpont települések eseményszervezési gyakorlatában is kimutatható, de esetükben a jóval több intézményi, személyi és anyagi erőforráskészlet, valamint a nagyobb lakosság-számból adódó és diverzifikáltabb lakossági igény nem feltétlenül vezet az események számának csökkenéséhez, vagy pedig egy kiemelt esemény kizárólagosságához.)

4. A társadalmi részvétel formái és módozatai

A helyi események értékelésére irányuló értelmezések (közélet, média, szakértői elemzések, hétköznapi vélekedés) a sikert az esetek többségében a részvétel mértékével (nagyságával) azonosítják. Hasonló álláspont tükröződik a kutatás során megkérdezettek körében is, eredményként értékelik, ha sokan vettek részt az eseményen, kudarcként, ha kevesen. A lokális társadalom közösségként való működésének azonban a részvétel mértéke csak egyik összetevője. Az interjúk anyagai egyértelműen jelzik, hogy a kistelepüléseken az eseményekhez való kapcsolódásnak három típusa tapasztalható, és az eseményt szervező elitszereplők – kisebb vagy nagyobb mértékben – fölismerik a háromféle részvételi típus egymástól különböző szerepét.

Az eseményben való részvétel első típusát a szervező munkában való aktív szerepvállalás jelenti, a másodikat az eseményen való passzív részvétel, a harmadikat pedig az esemény lefolyásában való cselekvő részvétel. Ez utóbbira példát jelent az, hogy a házasember bálba minden résztvevő ételt és italt visz, és az a közös fogyasztás alapját képezi, a tánccsoport fellépő ruháját közös egyeztetés nyomán minden család maga készíti el, a helyi búcsú vagy az egyéb helyi rendezvény részét képezi az idegenek vendégül látása, a színjátszócsoporthoz kelléktárát kaláka típusú közös munkával készítik el, az adventi vásárra minden résztvevő árusítható terméket készít és mások. *A cselekvő részvétel lényege azonban nem fizikai jelenlét, nem az adományozás/hozzájárulás, nem a feladatok leosztása, hanem az eseményből való személyes részesedés, az esemény egy kis részének a közreműködés révén való személyes tulajdonlása.* Ez az aspektus a közösségként való működés egyik sajátos módjaként értelmezhető, azt igazolja a résztvevők számára, hogy az esemény „az enyém is”, „én a közösség része vagyok”. Az interjúk anyagai szerint az események szervezőinek egy része ismeri ennek a részvételi formá-

nak a módját és szerepét, míg mások számára ez a részvételi forma kevésbé ismert. Az tapasztalható, hogy a kistélepléseken az események számának csökkenésével, illetve a megszervezett események dimenzióinak növekedésével a szervezői részvétel és a passzív részvétel aránya növekszik, a cselekvő jellegű részvétel aránya viszont csökken. A szervező személyek munkája és felelőssége fokozatosan egyre nagyobb lesz, ugyanakkor növekszik az elvárás is, hogy az eseményen minél többen – ha lehet „mindenki” – vegyenek részt. Ezzel szemben *csökken azoknak a szervezési formáknak a száma és szerepe amelyek a szervezési és lebonyolítási folyamat cselekvési terét közössé teszik, amelyek a helyiek számára a cselekvési tér tényleges "megosztását", az eseményben a saját szerepek kialakításának és működtetésének a lehetőségét kínálják fel.* (Megjegyzés: Ez a részvételi forma nem tévesztendő össze az eseményt szervezők jószándékú, az esemény megszervezéséhez kapcsolódó „feladatleosztási” szemléletével és gyakorlatával) Ez a változási folyamat minden bizonnyal hozzájárul a maga során a lokális közösség közösségment való működésének fokozatos csökkenéséhez.

5. A személyfüggőség növekedése

Az interjúalanyok többsége valamilyen módon reflektál a vírushelyzet időszakra, elsősorban olyan módon, hogy az események újraindításának nehézségeiről vagy éppen egyes korábbi események megszűnéséről beszél. Ezek a beszámolók és interpretációk a kistélepléseken zajló eseményszervezés egy újabb aspektusára irányítják rá a figyelmet. Az nyilvánvaló, hogy az események szervezése alapvetően a helyi elitek kezdeményezésétől, munkájától és kompetenciájától függ, azonban a függés mértéke és módja többféle lehet, és ez a sokféleség az események lokális beágyazottságának témaköréhez vezet. Jellegzetes példa az, hogy a vírushelyzet két-három évre felfüggesztette a szervező személy munkáját, és ha ő maga nem kezdeményezett újra, akkor a helyi közösség részéről sem jelentkezett az újraindítás igénye. Ez arra utal, hogy a szóban forgó esemény korábban is top-down típusú szervezési modell szerint alakult, nem volt, nem alakult ki jelentősebb helyi társadalmi beágyazottsága. Hasonló helyzet áll elő akkor is, ha elköltözik a faluból az eseményeket szervező lelkész, ha munkahelyet vált a pedagógus vagy a csoportból eltávozik valaki. Ilyen esetekben erős személyfüggőség az esemény alacsony fokú társadalmi beágyazottságára utal. Az ellenkező előjelű példák olyan esetekre vonatkoznak, amikor az esemény társadalmi beágyazottsága erős, és a kieső elitszereplőt másvalaki pótolja vagy eleve nem egy személy,

hanem egy csoport működtette az eseményt. Az utóbbi esetek a bottom-up típusú események sorába tartoznak, az ilyen esemény a helyi társadalom közösségként való működésének a része, ezért a megszakítás utáni folytatás vagy a szervező eltávazása utáni folytatás helyi feltételei adottak. *A kutatási tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy a települések többségében a személyfüggő modell a domináns, ezt igazolja az is, hogy a váratlan megszűnésekre sok példa van. Szakmai szempontból azonban lényeges annak jelzése, hogy az események közösségépítő, közösségműködtető funkciójának megszűnése nem az esemény megszűnésével kezdődik, hanem sok esetben korábban, amikor az esemény szervezése és működése hangsúlyosabban személyfüggővé, top-down jellegűvé válik.* Ezt felismerni a szakember számára sem könnyű feladat, mert az eseményre vonatkozó interpretációk (a szervező személy részéről különösen) a kezdeményezői és szervezői munka top-down jellegét sok esetben részben vagy egészében eltakarják.

A vizsgált településcsoport esetében egyfajta szabályként fogalmazható meg az, hogy a szervező elitek kezdeményezéseihez igazodnak a helyi igények, és kevésbé működik az a modell, hogy a közösségi igényhez rendelődik hozzá a helyi elitek eseményszervező munkája. Ennek oka többféle is lehet, hármat mindenképpen megemlíthetünk. Az elitek nem közösségfejlesztő szakemberek, ezért saját kompetenciájuk, érdeklődési körük alapvetően behatárolja, hogy milyen közösségszervezési munkába kezdenek bele (Olyan eseményt, programot kezdeményeznek, amelyhez jobban értenek). Másodsorban említhető az, hogy sok esetben más településeken látott modelleket követnek. Nem utolsó sorban pedig a saját meggyőződések normatív képviselete („ez kell a falunak”) is behatárolhatja a helyi közösség érdekében végzett munkájukat. A helyi elitszerepektől való függőség növekedése részben olyan objektív folyamat (csökken a helyi elitek száma, csökken a kezdeményezést és szervezést főlvállaló elitek száma) amely a helyi intézmények leépüléséből következik. Ugyanakkor olyan belső változási folyamatról is szó van, amely a helyi elitek jelenléte és szerepvállalása mellett is fokozatosan egyre nagyobb mértékben teret nyer.

6. Rutinok és modellek helyett barkácsolás

Ha az interjúalanyok által bemutatott egyes helyi események előkészítésével és lebonyolításával kapcsolatos beszámolókat vizsgáljuk, akkor arra figyelhetünk fel, hogy gyakran történik utalás szervezési akadályokra, menet közben váratlanul felbuk-

kanó problémákra, átmeneti jellegű megoldásokra, nem egy esetben olyan megoldásokra, amelyekről a szervezőknek az a véleménye, hogy „igazán volt jó megoldás”, de az adott helyzetben nem lehetett jobbat, megfelelőbbet találni. Ugyanakkor arra vonatkozóan is gyakran találkozunk utalásokkal, hogy az esemény előkészítésének fázisában a szerkezeti felépítésnek vagy a lebonyolítás menetrendjének a kialakítása gondokkal, változatok közti mérlegeléssel járt. Ezek az észrevételek azért kelthetik fel az elemző figyelmét, mert a térség helyi közösségeinek működésére általában az volt korábban jellemző, hogy az események működése mindenki által ismert, begyakorolt modellek („szokások”) szerint zajlott. A rögtönzések előtérbe kerülése és a lebonyolítási módok közti mérlegelés megjelenése váltást jelent ezen a téren és minden bizonnyal összefüggésbe hozható az események közösségi funkciójának változásával is. Bár a szervezők gyakran hivatkoznak „hagyományokra”, „szokásokra”, a rögtönzések és a tervezési mérlegelések előtérbe kerülése azt jelzi, hogy a helyi elitek munkájában egyre nagyobb szerepet kap a „barkácsolás” (bricolage) technikája. Ennek oka sokféle lehet a bevonható erőforrások hiányától a korábbi eseményszervezési tudások és rutinok eltűnésén át az újabb elemek beépítése iránti igényekig. A barkácsolás előtérbe kerülése olymódon változtathatja meg az esemény közösségi funkcióját, hogy a folyamatszerűség vagy a rendszeresség üzenete helyett az eseti sikeres megoldásra való törekvést, a közösségi élet folyamatossága helyett a pillanatnyi felmutatást hozza előtérbe. Ennek a változási folyamatnak természetesen pozitív hatása is lehet, amennyiben tartósan új elemeket épít be az eseménybe. Összességben az látható, hogy a barkácsolás előtérbe kerülése nyomán a nem községközpont településeken csökken a helyi események úgynevezett „magától-értetődősége”, az események egyre nagyobb mértékben olyan egyedi teljesítménnyé válnak, amelyeknek funkciója – a folytonosság érzékeltetése helyett – a település, a közösség létezésének eseti, ünnepi keretben történő szimbolikus megjelenítése. (Megjegyzés: amennyiben egy-egy ilyen helyi eseményről a térségi médiában vagy a közösségi médiafelületeken beszámoló jelenik meg akkor kifejezetten erre az egyedi szimbolikus megjelenítésre kerül a hangsúly. Mindez még fokozottabb mértékben jelenik meg abban az esetben, ha az eseményen ismert térségi vagy országos közéleti szereplői is részt vett. Ez utóbbi esetben a barkácsolás még nagyobb szerepet kaphat, az esemény szerkezetének vagy menetének egy részét a közszereplő részvételéhez kell igazítani).

Összefoglalás

Kutatási programunkban a nem községközpont települések helyi közösségi eseményeinek szerveződése, működési módja alapján vizsgáltuk a lokális közösségként működés jellemzőit és mintázatait. A Program keretében – alapozva arra az előző két évben végzett, a vizsgált térség minden hasonló státuszú településre kiterjedő adatgyűjtésre és terepmunkára, amely a vizsgált településcsoport periferizálódási folyamatának trendjét több részterületen is jelezte – 25 településen végeztünk interjúkra és helyszíni terepmunkára alapozó kutatást. Az elemző munka eredményei alapján hat részműben foglaltuk össze a fontosabb szakmai értelmezéseket (1. Eseménycentrikusság és sokféleség, 2. Intézményi háttér és az események lokálissá tétele, 3. Holisztikus jelleg és képviselői funkció, 4. A társadalmi részvétel formái és módozatai, 5. A személyfüggőség növekedése, 6. Rutinok és modellek helyett barkácsolás). Ez a kutatás ugyanakkor ennél jóval több elemzési lehetőséget kínál, ezeket jelen összefoglaló fejezet végén jelezzük és a következő időszakban további tanulmányok formájában fogjuk kidolgozni és publikálni.

A nem községközpont települések helyi közösségi eseményeinek szerveződése és működése, illetve az ezekre irányuló helyi interpretációs gyakorlat kétféle modellt körvonalaz, és a kétféle modell eltérő módon járul hozzá a közösségként való működéshez. Hangsúlyozzuk, hogy a kétféle modell nem az események kétféle típusát jelenti, az egyik vagy a másik modell elemei minden eseményben megjelenhetnek. Megjelenésük mértéke és módja határozza meg azt, hogy az egyes közösségi események melyik modellt milyen mértékben reprezentálják.

Az első modell (*A. modell*) a közösségi eseményeknek arra a szerveződési, lefutási és interpretációs gyakorlatára utal, amelyre a térségi településekkel foglalkozó történettudományi, társadalomtörténeti, néprajzi munkák, a helytörténeti jellegű falumonográfiák is gyakran utalnak, és amelyeknek létezésére, társadalomszervező szerepére az Intézetünkben végzett kulturális antropológiai elemzéseinkben is gyakran hivatkoztunk. Ezek az események alapvetően a helyi közösség igényeire alapozódnak, mégpedig oly módon, hogy minden esemény a helyi társadalom szerkezetének és működésének egy-egy kisebb-nagyobb szegmenséhez kapcsolódik. Ez lehet életkori csoporthoz, településrészhez, az idő (naptári év, életkor) vagy a munkafolyamatok tagolódásához, a vallásos hit gyakorlásához stb. kapcsolódó esemény. Rendszerint olyan környezeti, tárgyi, erőforrásbéli, tudásbéli keretfeltételekre alapozódik az ese-

mény, amelyek a helyi közösség vagy az eseményben érintett csoport rendelkezésére állnak. Ez a szerveződési forma lehetővé teszi azt, hogy az esemény előkészítésében és lefolyásában cselekvő módon vegyenek részt az érintettek, ennek révén az eseményt a sajátjukként tudják megélni, az esemény rész-tulajdonosaivá válnak. A közösségi esemény e modell szerint olyan keretként is működik, amelyben – az eseményben való tényleges, cselekvő részesedés révén – a részesedés jellegétől és mértékétől függően a közösséghez való tartozás újratermelődik. Természetesen minden ilyen közösségi esemény egyben a helyi társadalom reprezentációja is, de amire külön érdemes felfigyelni az *a közösségi léptékű* (reprezentációs) és az *egyéni* (az eseményben való rész-tulajdonlás) *identitásépítési folyamat szerkezeti összekapcsolódása*. Ebben a modellben a szervező személyek köre szélesebb, a hangadó szervezők (helyi informális vagy intézményekhez kapcsolódó elitek) szerepét inkább az eseményszervezés és lebonyolódás folyamatának menedzselése, mintsem vezetése, irányítása jellemzi. Ez vélhetően összefügg azzal, hogy az esemény szerkezetével és működésével kapcsolatos ismertetek a helyi közösségi tudás részét képezik, és a szükséges kompetenciákkal, azok egy részével többen is rendelkeznek.

Az elemzési anyagok alapján azonosítható másik modell (*B. modell*) jellemzője az, hogy a szervezés és a lebonyolítás folyamatában kulcsszerepet vállaló személy (helyi informális vagy intézményi szerepeket betöltő elitek) szerepe vezető, irányító jellegű, hangsúlyosan egyszemélyes szerep. Az ilyen modell szerint szerveződő események nem a helyi társadalmi szerkezet vagy működési mód egy-egy részletéhez kapcsolódnak, hanem az egészéhez. Ennek következtében az esemény a helyi közösség mint egész reprezentációjaként jelenik meg (holisztikus jelleg, képviselői szerep), és ez az eseményre irányuló interpretációkban explicit módon is megfogalmazódik. Az eseményen résztvevők szerepe inkább passzív mint aktív, nem részesei hanem csak résztvevői az eseménynek, nem (rész)tulajdonosai az eseménynek hanem fogyasztói. A szervező elitek és a résztvevő közösség közti távolság a munkavégzésben, az eseményben való részesedésben valamint az interpretációs gyakorlatban egyaránt megjelenik. Az ilyen esemény (az A. modellhez viszonyítva) sokkal hangsúlyosabb szerepet vállal – a közösségi identitás termelése mellett – a szervező elitek személyes identitásának és helyi léptékű autoritásának termelésében is. Ennek következménye az, hogy az esemény a szervező elitektől függ. A függés abban is megmutatkozik, hogy a szervező személynek jogában/hatalmában áll változtatni az esemény szervezésének vagy lefolyásának korábbi menetén, az aktuális körülményekre hivatkozva módosíthat

a közösségi tudásban egyébként meglévő szerkezeten vagy folyamaton, joga van arra, hogy „barkácsoljon”. Ennek a modellnek a nyomán az esemény közösségi funkciója más jellegű lesz: nem a helyi közösség működésének újratermelődése, hanem a közösség létezésének alkalmi és manifeszt jellegű felmutatása/bizonyítása.

A vizsgált térségben sok jele van annak, hogy a helyi közösségi események szerveződésében, lefolyásában és interpretációjában az A. modell helyét egyre nagyobb mértékben a B. modell veszi át, a közösségi események közösségi funkciója fokozatosan átrendeződik. Az eseményeket kívülről szemlélve ez a belső funkcionális változás az esetek többségében nem is vehető észre. A közvélemény, a média, a térségi szakpolitika legfeljebb a helyi közösségi események számának, típusainak csökkenésére figyel fel, és ebben az esetek többségében „a hagyományok leépülését, változását” látja. Ez a változás azonban ennél sokkal többről szól: a térségi nem községgközpont települések esetében – a lokalitás újratermelődését hordozó belső folyamatok (a térségi ruralitásra jellemző kulturális patternek) fokozatos átalakulásával – *a térségre jellemző rurális társadalmi szerkezet egészének újrendeződése zajlik*. A lokális társadalom közösségként való működésének változási trendje – külső vagy szakmai szempontból – természetesen szükségszerű modernizációs folyamatként is értelmezhető. Azt azonban látni kell, hogy a térségi lokalitások közösségként való működésének a változási trendjével olyan társadalmi tőke épül le fokozatosan, amely – az önfenntartó családi gazdálkodási modell és a tájegység alapú identitás szerkezetek mellett – hosszú időn át a tömbmagyar térségben élők életvezetésének bázisa volt (és jelentős mértékben még ma is az). A fontos szakmai, szakpolitikai – vagy akár kisebbségpolitikai – kérdés az, hogy napjainkban, amikor a vidéki térségek újrpozicionálódása globális léptékben is napirenden van, a helyi közösségként való működés kialakítása érdekében jelentős erőfeszítések történnek és ezt a fordulatot sok országban jelentős támogatási források ösztönzik akkor érdemes-e, lehet-e mérlegelni a vizsgált térségben még jelenlévő közösségi társadalmi tőke (közösségként való működés) hasznosítását? Vagy amennyiben ez nem vehető napirendre akkor milyen társadalmi szerkezet veszi át a korábbi helyét, a kistelepülések társadalma hogyan fog működni, hogyan lesz megszólítható, támogatható, képviselhető?

Kutatási programunk több kérdést hozott felszínre a vizsgált témakörrel kapcsolatban mint amennyit megválaszolt, és tudományos programról lévén szó ez így van rendjén. A téma szélesebb körben való vizsgálata (további települések bevonása, lakossági értelmezések vizsgálata, kutatási módszerek bővítése) mellett szükségesnek

mutatkozik olyan további résztémák kifejtése is, amelyekre már a jelen kutatás keretében gyűjtött információk is lehetőséget kínálnak. Ezek köréből a fontosabbak a következők:

- Az események elemzése az erőforrások és a befektetett munkavolumen jellege, mennyisége szempontjából. Az elemzési részben bemutatott barkácsolás és rögtönzés előtérbe kerülése nyomán egyre gyakrabban fordul elő, hogy az események sikeres vagy egyszerűbb szervezése és lebonyolítása érdekében olyan erőforrásokhoz kell fordulni (ez lehet külső vagy belső támogatás) amelyek mögött valamilyen érdek áll. Ezek egyrészt tovább csökkenthetik a helyiek cselekvő részvételét, másfelől pedig növelhetik az esemény képviselői funkcióját.
- Az események szervezésében a B. modell előtérbe kerülése, ezen belül az elitszerepek vezetői fölértékelődése egyre kevesebb esélyt ad arra, hogy informális helyi elitek kezdeményezzenek helyi közösségi eseményeket, a szervezésben a valamilyen intézményi státusszal rendelkező elitek kapnak nagyobb szerepet (pedagógusok, egyházi személyek). Ez csökkenti annak lehetőségét, hogy a közösségi események a helyi társadalom egy-egy részegységéhez kapcsolódjanak (ezen a téren lehetne a helyi informális eliteknek nagyobb kompetenciája) és várhatóan növeli a reprezentációs és a holisztikus jelleget.
- Külön-külön elemzésre vár két fontos helyi intézménynek, az iskolának és egyháznak a helyi közösségi események szervezésében játszott szerepe. Mindkét esetben az intézményhez tartozó elitek válnak szervezőkké, azonban jelentős mértékben hasznosítják az intézmény erőforrásait vagy annak egy részét (hivatali státusz, az elitpozíció autoritása, épület, eszközök, szimbolikus tőke). A helyi intézményi erőforrásokra való támaszkodás (ez lehet explicit vagy hallgatólagos) erősítheti az intézmény és a helyi társadalom közti kapcsolatot és ebben a vonatkozásban az esemény közösségépítő funkcióját, nagymértékű függés esetén ellenkező hatással kell számolni.
- Fontos elemzési terep és lehetőség az eseményekhez kapcsolódó egyéni identitásnarratívák kutatása. A vezetői szerep növekedése együtt jár a saját szerepre irányuló reflexiók gyarapodásával, a közösség-elit viszony és a „saját hely” értelmezésének igényével. Mivel a helyi események megszervezése

vagy elmaradása egyre gyakrabban a helyi elitek döntésétől függ és a döntésekhez (akár pozitív, akár negatív) mindig magyarázatok sora kapcsolódik, az identitás narratívák elég pontos jelzői lehetnek annak, hogy egy-egy településen a közösségi események funkciója hogyan, milyen irányba alakul.

- Lehetőség van rendezvénytípusok szerinti elemzésre, a szervező helyi elitek munkájában azonosítható értékrendek, ideológiák, módszerek szerinti elemzésre, nem utolsósorban a helyi közösség bevonódásának típusai szerinti vizsgálatokra is. Ezeknek a megközelítéseknek sok hasznos szakmai eredményt ígérő műfaja lehet ugyanakkor a lokális léptékű esetelemzés, amely egy-egy település társadalomtörténeti és mai közösségi kontextusában vizsgálja a közösséggént való működés mintázatait. Ezek az anyagok az ebben a térségben elterjed településmonográfiák termékeny folytatásai lehetnek.

Felhasznált irodalom

1. Almstedt, A., Brouder, P., Karlsson, S. & Lundmark, L. (2014): Beyond post-productivism: from rural policy discourse to rural diversity. *European Countryside* 4: 297–306.
2. Biró, A. Z., Blága, Á. (szerk.) (2015): Társadalomtörténet és helyi fejlesztés. Műhelykonferencia, Szépvíz, 2014.október 17. KAM - Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, „Szépvízért” Egyesület: Státus Kiadó.
3. Biró, A. Z., Gyetvai, Á., Magyar, F. (szerk.) (2015): Kreatív fiatalok – innovatív vidék. Sikeres helyi fejlesztési gyakorlatok a székelvöldön. Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány. Státus Kiadó, Csíkszereda.
4. Biró, A. Z., Gyetvai, Á., Magyar, F. (szerk.) (2016): Helyi fejlesztés – kreatív programok. Fejlesztési programjavaslatok a székelvöldi térség számára. Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány, Státus Kiadó, Csíkszereda.
5. Biró, A. Z., Koszta, Cs. J., Mátéffy, M. (szerk.) (2004): Vidékfejlesztés Hargita megyében. Alutus Kiadó, Csíkszereda
6. Biró, A. Z., Laczkó-Albert E., Sárosi-Blága Á.(szerk.) (2019): Beruházás és/vagy közösségépítés. A helyi fejlesztés mintázatai Gyergyóremetén. Gyergyóremete helyi önkormányzata, F&F International.

7. Biró, A. Z., Magyar, F. (szerk.) (2014): Település, innováció, identitás. Vidékfejlesztési esettanulmányok a székelyföldi térségből. Státus Kiadó, Csíkszereda,
8. Biró, A. Z., Magyar, F. (szerk.) (2013): Vidék és versenyképesség. Agrár-innovációs helyzetkép a székelyföldi térségben. Státus Kiadó, Csíkszereda.
9. Biró, A. Z., Magyar, F. (szerk.) (2017): A generációváltás esélyei. Agrárvállalkozók innovatív szerepe a székelyföldi térségben. Státus Kiadó, Csíkszereda.
10. Biró A.Z., Magyar F. (szerk.) (2018): Kísérlet vagy modell. Az agrár-innováció, mint székelyföldi fejlesztési paradigma. Státus Kiadó, Csíkszereda.
11. Biró A. Z., Tamás L. (szerk.) (2021): Közösségi vagyon – Közösségi szerep. Székelyföldi erdőgazdálkodás – szempontok, tények, lehetőségek. Nagyküküllő Közbirtokossági Szövetség, Státus Kiadó, Csíkszereda.
12. Bodó, J. (szerk.) (2000): Miénk a tér? Szimbolikus térhasználat a székelyföldi régióban. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
13. Bodó, J. (szerk.) (2021): Szimbolikus térhasználat. Székelyföldi változatok. Státus Kiadó, Csíkszereda.
14. Bodó, J., Biró, A. Z. (2017): Szimbolikus térhasználat változó szerepben. Replika, 105. 2017.
15. Boix, R., Champollion, P., Duarte, A.M. (2015): Teaching and Learning in Rural Contexts. *Journal of Education*, 3/2, pp. 28-47.
16. Copus, A., Mantino, F., Noguera, J. (2017): Inner Peripheries: an oxymoron or a real challenge for territorial cohesion? *IJPP – Italian Journal of Planning Practice*, 7/1. 24-49.
17. Eder, J. (2019): Innovation in the Periphery: A Critical Survey and Research Agenda. *International Regional Science Review*, 42(2), 119-146. <https://doi.org/10.1177/0160017618764279>
18. Eder, J., Trippel, M. (2019): Innovation in the periphery: Compensation and exploitation strategies. *Growth and Change*, 50(4), 1511-1531.

19. Koolhaas, R. (2017): The future is in the Countryside. *The Economist* (2017): <https://theworldin.economist.com/edition/2018/article/14595/future-countryside>
20. Kovách, I. (szerk.) (2007): *Vidék- és falukép a változó időben*. Argumentum Kiadó, Budapest.
21. Marsden, T., Murdoch, J., Lowe, P., Munton, R., Flynn, A. (1993): *Constructing the Countryside*. London: University College London Press.
22. Mayer, H. (2020): Slow Innovation in Europe's Peripheral Regions: Innovation beyond Acceleration, *ISR-Forschungsberichte*, 49: 8-21. DOI:[10.1553/0x003b582d](https://doi.org/10.1553/0x003b582d)
23. McCarthy, J. (2008): Rural geography: globalizing the countryside. *Progress in Human Geography* 32(1):129–137. <https://doi.org/10.1177/0309132507082559>
24. Mormont, M. (1990): Who is rural? Or how to be rural: towards a sociology of the rural. In: Marsden, T., Lowe, P., Whatmore, S. (eds.) *Rural Restructuring*. David Fulton, London.
25. Mormont, M. (1987): Rural Nature and Urban Natures. *Sociologia Ruralis* Vol. 27. No. 1. 3–20.
26. Murdoch, J. (2003): Co-constructing the countryside: hybrid networks and the extensive self. In: P. Cloke (ed.), *Country Visions* (Chapter 15). United Kingdom: Pearson Education Limited.
27. Murdoch, J. (2000): Networks: A New Paradigm of Rural Development? *Journal of Rural Studies* 16(4): 407–419.
28. Murdoch, J. – Marsden, T. (1994): *Reconstituting Rurality: Class, Community and Power in the Development Process*. London: University College London Press.
29. OECD (2006): *The new rural paradigm: Policies and governance*. Paris: OECD publications.

30. Phills, J., Deiglmeier, K., Miller, D. (2008): Rediscovering Social Innovation. *Stanford Social Innovation Review*, Fall, 2008, 34-43.
31. Ray, C. (1998). Culture, intellectual property and territorial rural development. *Sociologia Ruralis* 38(1): 3-20.
32. Sárosi-Blága, Á. (2021): Közbirtokosságok helyi támogatási gyakorlata. In: Biró A. Z., Tamás L. (szerk.) (2021): Községi vagyon – Községi szerep. Székelyföldi erdőgazdálkodás – szempontok, tények, lehetőségek. Nagyküküllő Közbirtokossági Szövetség, Státus Kiadó, Csíkszereda, 89-98.
33. Shucksmith, M. (2010): Disintegrated Rural Development? Neo-endogenous Rural Development, Planning and Place-Shaping in Diffused Power Contexts. *Sociologia Ruralis* 50(1): 1-14.
34. Thissen, F., Loopmans, M., Strijker, D., & Haartsen, T. (2021): Guest editorial: Changing villages; what about people? *Journal of Rural Studies*, 87, 423-430. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.06.001>
35. Tordoir, P., Poorthuis, A., & Renooy, P. (2015): De veranderende geografie van Nederland; de opgaven op mesoniveau. Regioplan, Amsterdam.
36. Van der Ploeg, J.D., Long, A. (szerk.) (1994): Born from within. Practices and Perspectives of Endogenous Rural Development. Assen: Van Gorcum.
37. Van der Ploeg, J.D., Renting, H., Brunori, G., Knickel, K., Mannion, J., Marsden, T., De Roest, K., Sevilla-Guzmán, E., Ventura, F. (2000): Rural Development: From practices and Policies towards Theory. *Sociologia Ruralis*, 40/4, 391-408.
38. Van der Ploeg, J.D., Schneider, S., Ye, J. (2015): Rural Development: Actors and Practices. *Research in Rural Sociology and Development*, 22, 17-30
39. Woods, M. (2007): Engaging the global countryside: globalization, hybridity and the reconstitution of rural place. *Progress in Human Geography* 31: 485 – 507.

Abstract

This paper presents the findings of a one-year group DOMUS research programme conducted among settlements without administrative status. Data collection was based on on-site fieldwork and interviews conducted among 25 villages in the Szeklerland region. The Research Group examined how these villages continue to function as local communities, also the presence and function of traditional community knowledge typical to the regional villages, the strength and impact of local identity, the operation of formal and informal local organizational frameworks and initiatives, and the organization of local events. This research program can be seen as a continuation of previous data collection efforts covering similar settlements in the region (Biró – Sárosi-Blága 2023).

Keywords: villages in Szeklerland, peripherization, rurality